

Kultūros paveldo
departamentas

PRIE KULTŪROS MINISTERIJOS

Kultūros
paveldo
akademija

Nekilnojamojo kultūros paveldo pažinimo sklaidos ir atgaivinimo programos projektas „Medinio Lietuvos paveldo išsaugojimo ir senųjų amatų profesijų atstovų mokymo aktualizavimas“

Atmintinė apie
stogų dengimą mediniuose
kultūros paveldo objektuose
(gontų, lentelių ir
skiedrų stogai)

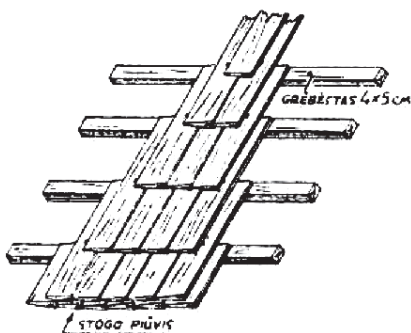
Kiekvieno medinio kultūros paveldo objekto patvarumui didžiausios reikšmės turi stogas. Prakiurus stogui, lietaus ir sniego drėgmė pūdo ne tik gegnes ir grebėstus, bet taip pat sienas, balkius, lubas ir kitas medines pastato dalis. Sueižėjus čerpėms, supuvus medinei stogo dangai ar surūdijus skardai, dažnai reikia visiškai keisti stogo konstrukciją arba sutvirtinti atskirus jos elementus.

Atliekant stogo restauravimo darbus pirmiausia sutvirtinamos ir išlyginamos gegnės, įrengiami papildomi statramsčiai ir ilginiai. Esant reikalui, gegnės protezuojamos, išlyginamos ir sutvirtinamos antdeklais, paspyriais. Sutvarkius ir restauravus stogo konstrukcijas, atkuriamą arba restauruojamą stogo dangą.

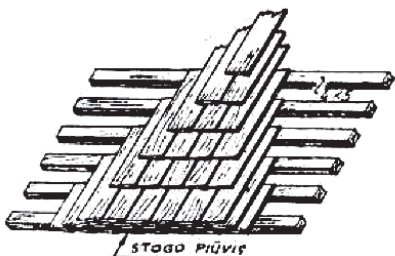
Restauruojant kultūros paveldo pastatus sutinkami atvejai, kada buvusi autentiška stogo danga yra pakeista kita, dažniausiai šiferio, danga. Atkuriant ar restauruojant buvusią stogo dangą yra svarbu, kad būtų ne tik atkurtas jos buvęs vaizdas, bet ir garantuotas vandens nepralaidumas, ilgaamžiškumas. Restauruojant stogų dangą, yra sutvarkomos arba atkuriamos lietaus nuvedimo sistemos.

Pagrindiniai, tvarkant kultūros paveldo objektus, sutinkami čerpių, skardos ir mediniai stogai. Mediniuose kultūros paveldo objektuose šalia šiaudinių stogų dažnai sutinkami mediniai stogai iš gontų, lentelių ir skiedrų.

Gontų stogai. Gražiausi, patvariausi ir sandariausi yra gontiniai stogai. Gontai gaminami įvairaus ilgio ir pločio: nuo 48 iki 71 cm ilgio ir nuo 8 iki 12 cm pločio. Trumpesni ir siauresni gontai yra laikomi geresniais. Vienam stogui turi būti parinktos vienodo pločio ir ilgio gontai. Labai sausi gontai prieš dengimą palaistomi vandeniui, kad dengiant nesuplyštų ir pasiduoėtų lenkimui. Stogai gontais dengiami dviem ar trimis sluoksniais, priklausomai nuo medinio pastato paskirties ir kultūrinės vertės. Dengiant dviem gontų sluoksniais, gontai prie grebėstų prikalmi 2 colių ilgio vinimis, o dengiant trimis sluoksniais – 2½ colių ilgio vinimis.

Dviem sluoksniais dengtas gontų stogas.

Trim sluoksniais dengtas gontų stogas.

Gontų, lentelių ir skiedrų stogams grebėstai turi būti iš viršaus visiškai lygūs, geriau pjautiniai arba lygių, iš viršaus tašytų kartelių. Grebėstams pakanka 4x5 cm skerspjūvio. Reikalingas grebėstų tankumas priklauso nuo gontų ilgio. Dengiant stogą dviems gontų sluoksniais, grebėstai turi būti taip tankiai prikalti, kad kiekviena gontų eilė išsirektų ant trijų grebėstų, o dengiant trimis gontų sluoksniais – ant keturių grebėstų.

Gontais stogas dengti pradedamas nuo apačios aukštyn. Dengiama nedideliais ruožais iš dešinės į kairę, kad patogiau būtų dešine ranka juos prikalti. Gontų įpjovos (špantai) turi būti atkreiptos į tą pusę, iš kur mažiau audringų vėjų būna, t.y. į pietus arba į rytus. Tokiu būdu išpjovas mažiau pakliūna lietaus ir stogas ne taip greitai supūna.

Pradedant dengti stogą dviems sluoksniais, pirmiausia iš apačios prikalamama viena eilė perpus perpjautų gontų, o antroje eilėje kalami jau ištisi gontai. Dengiant stogą trimis gontų sluoksniais, pirmąją apatinę gontų eilę reikia kalti $\frac{1}{3}$ ilgio gontais, antrą eilę – $\frac{2}{3}$ ilgio gontais ir tik trečią eilę ištisais gontais. Tokiu būdu siekiama, kad visame stoge gontų sluoksnis būtų vienodo storio, vienodai suspaustas ir lygus.

Tokiu pačiu principu (sutrumpintais gontais) stogas užbaigiamas prie kraigo. Siekiant, kad pro kraigo gontų galų sudurimus neįlytų į pastogę, gontai iš vienos stogo pusės išleidžiami virš kraigo per 5-7 cm arba krai-

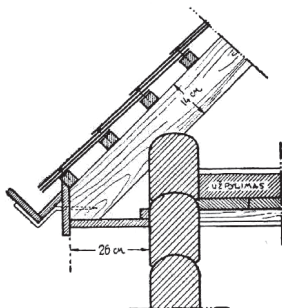
Lentomis apkalta medinio stogo šelmuo (kraigas) ir galai.

gas iš abiejų pusių apkalamas dviem siauromis lentomis. Toks paskutinės gontų eilės iškišimas virš kraigo daromas iš vakarų ar šiaurės pusės dėl stipresnio vėjo.

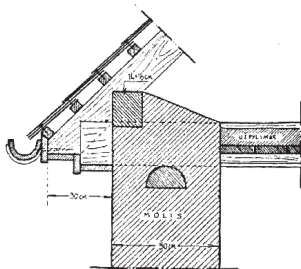
Kiekvienas gontas prikalamas vienu viniu į antrąją gontą nuo apačios į dengiamąjį grebėstą. Kiekvienos kitos eilės gontai pridengia apatinės eilės vinių galvutes ir jie ne taip greitai surūdija. Viny kalami arčiau storesnio gontų krašto. Kiekviena sekanti gontų eilė klojama taip, kad gontų vidurys dengtų apatinės eilės gontų sudūrimus (įpjovas).

Gontų stogų galai prie stogo skydų ir kraigas dažnai apkalami 1-12 cm pločio lentomis. Lenta kalama prie grebėstų galų lygiai su stogo viršumi. Ant šios lentos iš stogo viršaus prikalamas 8-10 cm pločio antra lenta. Kraigas dvejomis lentomis apkalamas iš abiejų stogo pusių. Toks apkalimas lentomis ne tik pagražina, bet ir sustiprina stogo pakraščius ir sudūrimus.

Kartais gontų stogų latakai daromi mediniai, sukant iš dviejų lentų arba iš storesnės puskarties išskaptuojant lovelius.

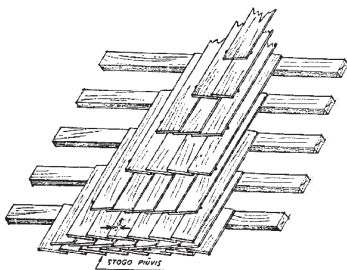

Stogo apačia su mediniu vandens latakų, padaryta iš dviejų 4 colių pločio $\frac{3}{4}$ colio stogo lentų.

Stogo apačia su mediniu vandens latakų, padaryta iš dviejų 5 colių drūčio pusrasčio, ir iš colinių slentų sukaltu karnyžu.

Lentelių stogai. Lentelių stogai, lyginant su gontų ir skiedrų stogais, yra prastesni, nes lengviau praleidžia sniegą ir lietų, tačiau tokie stogai yra nebrangūs. Stogams dengti lentelės dažniausiai būna 7-8 mm storio, 8-12 cm pločio ir 50-70 cm ilgio ir dengiamos dviems arba trimis sluoksniais. Lentelėmis stogai dengiami prigludžiant kraštus vieną prie kito arba uždedant vieną ant kito per 2,5 cm. Kai stogas dengiamas lentelėmis prigludžiant vieną prie kito kraštus, stogas išeina lygėnis, tačiau stipresnio lietaus metu pro plyšius patenka vandens į pastogę. Kai stogas dengiamas uždedant lentelių kraštus vieną ant kito, lietaus vandens nepatenka į pastogę, tačiau žiemą gali įpūstyti sniego. Patariama lentelėmis stogus dengti tik trimis sluoksniais, uždedant lentelių kraštus vienas ant kito.

Trijų sluoksnių lentelių stogas. Lentelių kraštai uždėti vieni ant kitų.

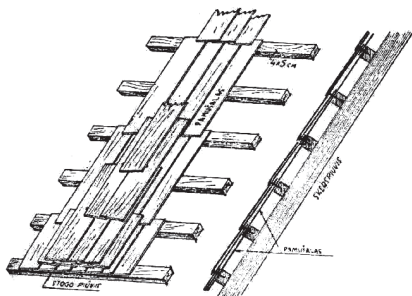
Skiedrų stogai. Dažniausiai skiedros būna 4-6 mm storio, 8-15 cm pločio ir 50-70 cm ilgio. Kadangi skiedros drožiamos iš įvairiai skaldyto medžio (eglės, pušies, drebulės, liepos, sausesnėje vietoje užaugusio juodalksnio), tai jų plotis išeina nevienodas. Skiedrų gamybai mediena turi būti parenkama nešakota, tiesiais sluoksniais išaugusi, kad blogai neišsipjautų. Skiedrų gamybai netinka sausa mediena (sausuoliai), nes drožiamos skiedros trūkinėja ir netinka stogų klojimui. Kad skiedroms dengtas stogas mažiau pasišiauštų, skiedros turėtų būti drožiamos 4-5 mm storio, 8-12 cm pločio ir 50 cm ilgio iš eglinės arba pušinės

medžiagos. Taip pat tinka mediena iš drebulės, kadangi išsidrožia gražios skiedros, kurios ilgiau laikosi ir yra pigesnės.

Žalia, skiedroms drožti, mediena supjaustoma 71 cm ilgio kaladėmis, kurių stambesnės suskaldomos taip, kad jas galėtų apimti oblius – paprastai iki 15 cm storumo. Drožiant skiedras žiūrima, kad peilis eitų pagal medžio sluoksnius t.y. jų nekertant ir visada žiūrима, kad būtų aštrus peilis, tik tada išsidrožia kokybiškos skiedros.

Išdrožtos skiedros tuoj pat naudojamos stogo dengimui, nelaukiant kol sudžius, nes sudžiuvusios išsiriečia ir trūkinėja. Jei nėra galimybės iš karto dengti stogą – skiedros surūšiuojamos pagal plotį ir tvarkingai sukraunamos iš viršaus prislegiant. Apdžiuvusios skiedros, prieš dengiant, turi būti išmirkomos arba aplaistytos vandeniu, kad kalant prie grebėstų neplaišiotų.

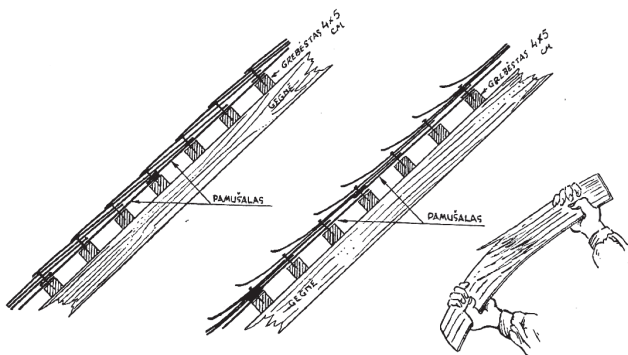
Prieš dengiant stogus skiedromis, stogai grebėstuojami 4x5 cm grebėstais. Skiedros dengiamos ant stogo uždedant kraštus per 2-3 cm viena ant kitos. Jos prikalamos viena vinimi prie antrojo nuo apačios grebėsto. Skiedromis stogai dengiami trimis arba keturiais sluoksniais. Grebėstai trijų sluoksnių skiedrų stogui kalami kas 22,3 cm (tarp grebėstų ašių). Apatinis sluoksnis, vadinamas pamušalu, dengiamas suduriant arba per 3-4 cm uždedant skiedrų galus virš grebėstų vienas ant kito. Kiti du ar trys skiedrų sluoksniai klojami per pusę ar trečdalį skiedros ilgio. Dengti be pamušalo nevertėtų, kadangi pro tokį stogą žiemą įpustys į pastogę sniego.

Trimis sluoksniais dengtas skiedrų stogas.

Du sluoksniai pakloti ant trečio, vadinamo pamušalu (pakutra)

Stogas dengiamas iš dešiniojo stogo galo neplačiais, ranka pasiekiamais, ruožais nuo apačios aukštyn. Atskiros skiedrų eilės klojamos, uždėdant kraštus vienas ant kito per 2-3 cm, kas kart vis iš priešingos pusės t.y. viena skiedrų eilė klojama viena po kitos viena kryptimi, kita – priešinga kryptimi. Tuomet žemyn bėgdamas vanduo neprasisverbia į pastogę ir pats stogas nuo lietaus mažiau įmirksta. Siekiant, kad būtų sandaresnis stogas, skiedros turi būti parinktos kiek galima vienodesnio pločio. Dengiant stogą skiedromis reikia žiūrėti, kad perkirsti medžio sluoksniai (plaušai) palaidais galais būtų nukreipti žemyn, tuomet stogui džiūvant neiškils žemutiniai skiedrų galai ir medžio plaušai netrukdytų nutekėti nuo stogo vandeniu.

Taisyklingai paklotosios skiedros nesiriečia, tik truputį išsigaubia, o netaisyklingai paklotosios džiūdamos riešiasi aukštyn, ir stogas pasišiaušia. Skiedrą lenkiant, išskylantieji medžio plaušai dengimo metu kreipiami žemyn.

Dengiant stogą keturiais skiedrų sluoksniais, viniai negiliai beįsikala į grebėstą, todėl apatiniam sluoksniui (pamušalui) reikia parinkti specialiai išpjautas storesnes skiedras arba lenteles, į kurias būtų galima stipriai įkalti vinis.

Skiedrų stogo apačia dengiama ne ant grebėsto, bet ant lentos, neiškišant skiedrų galų už lentos daugiau kaip 2 cm. Tuomet skiedros tvirčiau laikosi prikaltos prie lentos ir nenusilaužo laisvi skiedrų galai. Apdengto skiedromis stogo šelmuo (kraigas) ir galai apkalami 25 cm storio, 10-12 cm pločio lentomis.

Šaltinis: „Kaimo sodyba“, 1932 m.

**Nuoroda į paveldo tvarkybos reglamentą dėl stogų dangos tvarkybos:
Kultūros ministro 2007-11-24 įsakymas Nr. IV-683 „Dėl paveldo tvarkybos reglamentų patvirtinimo“ (Žin., 2007-12-04, Nr. 126-5138)**

Paveldo tvarkybos reglamentas PTR 4.01.25:2007 „Stogų dangos tvarkomųjų paveldosaugos darbų medžiagų, mechanizmų ir darbo sąnaudų normatyvai“.

